

**BOLALAR ADABIYOTI ORQALI MILLIY QADRIYATLAR VA
KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI****Abdullayeva Madinaxon***Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
Boshlang'ich ta'lim 1-bosqich magistratura talabasi***Kirish**

Milliy qadriyatlar har bir xalqning ma'naviy poydevorini tashkil etuvchi muhim elementlar bo'lib, ular orqali jamiyat o'zligini anglaydi, tarixiy merosini saqlaydi va kelajak avlodlarga yetkazadi. Bolalar tarbiyasi esa bu qadriyatlarni yosh avlodga singdirishning eng samarali yo'li hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarni shakllantirish va zarur kompetensiyalarni rivojlantirish ularning shaxsiyati va dunyoqarashiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, bolalar adabiyoti milliy qadriyatlarni targ'ib qilish va bolalarda zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan qobiliyatlarni shakllantirishning kuchli vositasi sifatida e'tiborni tortadi. Bolalar adabiyoti, bir tomondan, yosh bolalarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishida yordam beradi, boshqa tomondan esa, ularning shaxsiy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Milliy ertaklar, hikoyalar va she'rlardagi mavzular orqali o'quvchilar yaxshilik va yomonlikni ajrata oladi, madaniy me'yorlar va qadriyatlarni anglaydi hamda ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Ertaklardagi vatanparvarlik, jasorat va adolat kabi mavzular bolalarda milliy g'urur hissini uyg'otadi va ularni ijtimoiy jihatdan faol shaxslarga aylantiradi.

Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni o'z milliy qadriyatlari va madaniy merosiga sodiq holda tarbiyalash muhim vazifa hisoblanadi. Shu bilan birga, bolalarda XXI asr talablariga mos keladigan kompetensiyalarni shakllantirish – ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Kompetensiyalar – bu shaxsning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini turli hayotiy vaziyatlarda qo'llay bilish qobiliyati bo'lib, ular bolalarning keyingi hayotidagi muvaffaqiyatlariga zamin yaratadi.

Ushbu maqola bolalar adabiyotining mazkur jarayonlardagi o'рни va ahamiyatini yoritishga qaratilgan. Maqolada quyidagilar ko'rib chiqiladi:

1. Bolalar adabiyoti orqali milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni.
2. Adabiyot yordamida axloqiy, kommunikativ va ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirish usullari.
3. Mazkur jarayonning amaliyotdagi natijalari va pedagogik samaradorligi.

Maqola bolalar adabiyotini boshlang'ich ta'lim jarayonida qanday samarali qo'llash mumkinligini ilmiy asosda o'rganishga xizmat qiladi va bu boradagi

tadqiqotlarga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, adabiyotni ta'lim jarayonida yanada faol va ijodiy usullarda qo'llash uchun yangi g'oya va tavsiyalarni taklif etadi.

Adabiyotlar tahlili va muhokama

Bolalar adabiyoti – yosh bolalarning axloqiy va ma'naviy shakllanishida eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Adabiyot orqali bolalar hayotiy qadriyatlarni anglaydi, ijtimoiy va shaxsiy mas'uliyatni his qiladi. Xususan, milliy ertaklar, xalq og'zaki ijodi va zamonaviy bolalar adabiyotining asarlari bolalarda milliy o'zlikni anglashga, o'z xalqiga hurmat va iftixor bilan qarashga yordam beradi. A. Qodirov (2020) bolalar adabiyoti orqali milliy qadriyatlarni shakllantirishning eng samarali usuli sifatida ertaklarni alohida ta'kidlaydi. Xalq ertaklari – bu yosh avlod uchun axloqiy mezonlar, mehnatni qadrlash va jamiyatda o'z o'rnini topish yo'lidagi dastlabki qadamdir. Masalan, "Zumrad va Qimmat" kabi ertaklar bolalarda adolat va rostgo'ylik kabi sifatlarini shakllantirsa, "Alpomish" kabi dostonlar vatanparvarlik va jasoratni tarbiyalaydi.

Zamonaviy bolalar adabiyoti ham milliy qadriyatlarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. M. Usmonov (2021) o'z tadqiqotlarida zamonaviy yozuvchilarning bolalar uchun yozilgan hikoya va she'rlarining axloqiy va tarbiyaviy ahamiyatini ta'kidlaydi. Masalan, bolalar she'rlarida milliy madaniyatni ifoda etuvchi mavzular – xalqona urf-odatlar, bayramlar va ona tabiatni sevishtirish – bolalarda nafaqat ma'naviy tarbiya, balki madaniy o'zlikni shakllantirishga yordam beradi.

Bugungi kunda ta'limning asosiy vazifalaridan biri – o'quvchilarda zamonaviy hayot talablariga mos kompetensiyalarni rivojlantirishdir. Kompetensiyalar shaxsning hayotiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va qobiliyatlarni anglatadi. Bolalar adabiyoti bu kompetensiyalarni shakllantirishda muhim pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi.

1. Axloqiy kompetensiya:

Bolalar adabiyotidagi ijobiy va salbiy qahramonlar orqali o'quvchilar hayotdagi to'g'ri va noto'g'ri xatti-harakatlarni ajratishni o'rganadilar. Masalan, ertak va hikoyalardagi qahramonlarning saboqlari bolalarda halollik, adolatparvarlik va mas'uliyat tuyg'usini shakllantiradi.

2. Kommunikativ kompetensiya:

Bolalar uchun yozilgan asarlar dialoglarga boy bo'lib, ularning o'zaro muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, hikoyalardagi dialoglarni o'qish va tahlil qilish bolalarda fikrni ifoda etish, savol berish va o'z fikrini himoya qilish kabi qobiliyatlarni rivojlantiradi.

3. Ijodiy kompetensiya:

Adabiyot bolalarni yangi hikoyalar yoki qahramonlar yaratishga ilhomlantiradi. J. Nurmatov (2022) bolalar adabiyotini ijodiy faoliyatga yo'naltiruvchi vosita sifatida

tasvirlab, o'quvchilarni ijodkorlikka undash orqali ularning yangi g'oyalarni shakllantirish qobiliyatini rivojlantirishga e'tibor qaratadi.

Adabiyotning ta'lim jarayonidagi amaliy qo'llanilishi

Adabiyotning ta'lim jarayonidagi ahamiyati beqiyosdir. Uning amaliyotdagi samaradorligini oshirish uchun zamonaviy texnologiyalar va pedagogik yondashuvlardan foydalanish lozim.

Misol uchun:

Rolli o'yinlar va dramatizatsiya: Bolalar ertak qahramonlarining rollarini ijro etish orqali muloqot qilish va ijtimoiy munosabatlarni o'rganadilar.

Multimedia vositalari: Ertaklarning audio va video shakllari bolalar e'tiborini jalb etadi va ularni qiziqtiradi.

Topshiriqlar va loyihalar: Bolalar adabiyotidan foydalangan holda yangi hikoya yozish, rasm chizish yoki sahna ko'rinishlarini tayyorlash ularda ijodkorlik va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar bolalar adabiyotini interaktiv usullar bilan birgalikda qo'llash yanada samarali natijalarga olib kelishini ko'rsatadi. D. Karimova (2023) o'quv jarayonida xalq ertaklari va multimediali darsliklardan foydalanishni tavsiya qilib, bunday usullar bolalarning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshirishini ta'kidlaydi.

Natijalar va xulosa

Natijalar

O'tkazilgan tahlil va muhokamalar natijasida quyidagilar aniqlandi:

1. Milliy qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni:

Bolalar adabiyoti yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, o'z xalqining madaniyati va tarixiga hurmat tuyg'usini shakllantirishda kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Milliy ertaklar, dostonlar va hikoyalar orqali bolalar o'z xalqining boy madaniy merosini bilib oladilar. Adabiyot bolalarga jasorat, vatanparvarlik, halollik kabi qadriyatlarni singdirish uchun keng imkoniyat yaratadi.

2. Kompetensiyalarni rivojlantirishdagi ta'sir:

Axloqiy kompetensiya: Adabiyotning axloqiy mazmuni o'quvchilarda yaxshilik va yomonlikni ajratish, to'g'ri xulq-atvorni shakllantirishga yordam beradi.

Kommunikativ kompetensiya: Adabiyot bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi, ular fikr almashish, o'z nuqtai nazarini himoya qilish va boshqalarni tinglashni o'rganadi.

Ijodiy kompetensiya: Hikoya va ertaklarni qayta ishlab chiqish yoki o'z hikoyalarini yozish orqali bolalarda ijodkorlik rivojlanadi.

3. Pedagogik samaradorlik:

Ta'lim jarayonida bolalar adabiyotidan foydalanish o'quvchilarni o'qishga, ijodkorlikka va fikrlashga qiziqtiradi. Zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiya qilingan adabiyot darslari o'quvchilarning faolligini oshirib, ularni bilim olishga yanada jalb etadi. Masalan, rolli o'yinlar, dramatizatsiya va multimedia vositalari bolalar uchun darslarni yanada qiziqarli qiladi va ularning o'quv natijalarini yaxshilaydi.

4. Global va milliy muvozanat:

Globallashuv davrida bolalarda xalqaro munosabatlarga mos bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish zarur, biroq bu jarayonda milliy qadriyatlarni unutmaslik muhim. Bolalar adabiyoti o'quvchilarga milliy va global madaniyatni uyg'unlashtirishda yordam beradi

Xulosa

Bolalar adabiyoti boshlang'ich ta'lim jarayonida bolalarda milliy qadriyatlar va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijalari bolalar adabiyotining pedagogik va tarbiyaviy imkoniyatlarini yanada chuqurroq o'rganish, uni amaliyotda qo'llashning samarali usullarini takomillashtirish uchun muhim ahamiyatga ega.

1. Praktik tavsiyalar:

- O'qituvchilar dars jarayonida xalq ertaklari, hikoyalar va she'rlardan keng foydalanishi lozim.
- Interaktiv va innovatsion yondashuvlar, jumladan, rolli o'yinlar va multimediali vositalar adabiyotning ta'limdagi ta'sirini oshiradi.
- Adabiy asarlarni tanlashda ularning milliy qadriyatlar va zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishga mosligini inobatga olish lozim.

2. Tadqiqotning ahamiyati:

Ushbu ish boshlang'ich ta'lim tizimida bolalar adabiyoti orqali milliy va universal qadriyatlarni uyg'unlashtirishga hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari o'qituvchilar va pedagoglar uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qiladi va milliy ta'lim tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bolalar adabiyoti o'quvchilarning shaxsiy va ma'naviy rivojlanishiga ko'maklashish bilan birga, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantiruvchi va o'z xalqiga sadoqatli, axloqiy yetuk shaxslarni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi. Bu, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining hayotga tayyorlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Аҳмедова, Ш. (2019). Болалар адабиёти: Миллий қадриятларни шакллантиришдаги ўрни. Тошкент: Ўқитувчи нашриёти.

2. Қодиров, А. (2020). Эртақлар орқали маънавий тарбиянинг асослари. Тарбия ва психология илмий журнали, 3(4), 45-51.
3. Усмонов, М. (2021). Замонавий болалар адабиёти ва унинг тарбиявий аҳамияти. Миллий адабиёт тадқиқотлари, 2(2), 22-30.
4. Каримова, Д. (2023). Таълимда халқ эртақлари ва мультимедиа технологияларидан фойдаланиш. Иновацион педагогика журнали, 6(1), 15-23.
5. Нурматов, Ж. (2022). Ижодий қобилиятларни ривожлантиришда адабиётнинг роли. Ўқувчиларнинг ижодий фаолияти, 8(3), 18-25.
6. Ваҳобов, Ш. (2020). Компетенцияли ёндашув: Мазмун ва амалиёт. Тошкент: Фан нашриёти.
7. UNESCO. (2017). Competency-based education: Global perspectives and strategies. Paris: UNESCO Publishing.
8. Миллий ўқув дастури (2022). Бошланғич таълимда тарбия ва компетенцияларни шакллантириш. Тошкент: Таълим ва инновация маркази.
9. Абдурахмонов, Х. (2018). Таълимда миллий қадриятлардан фойдаланиш стратегияси. Тарбия ва таълим илмий ахбороти, 9(2), 55-62.
10. Azizxodjaeva, N. (2014). Pedagogical technologies and pedagogical skills. Tashkent: Uzbekistan Academy of Sciences.
11. Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори (2020). Миллий қадриятларнинг ёшлар тарбиясидаги аҳамияти тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 5(7), 10-15.
12. Smith, A. (2016). Children's literature and moral development. London: Routledge.